

Tre bøker om prestetjeneste i endring

FREDRIK SAXEGAARD

fredrik.saxegaard@mf.no

Innledning

Redaksjonen har bedt om en bokartikkel som belyser pastoral ledelse slik dette temaet omtales i sentrale bøker/bidrag.

”Pastoral ledelse” forstår jeg som et mulig perspektiv på prestetjenesten, faglig plassert innenfor disiplinen pastoralteologi. Perspektivet belyser og drøfter bl.a. de ledelsesdimensjoner som ligger i prestetjenestens identitet og oppgaver (Saxegaard 2009), hvordan prestetjenesten relaterer til øvrige ledelses- og styringsstrukturer i ulike kirkesamfunn, prestens rolle som religiøs leder i samfunnet (Døving and Thorbjørnsrud 2012) og hvordan presten leder sin egen tjeneste ved å utforme, utvikle og kvalitetssikre den i relasjon til andre (”pastoral selvledelse”).

Artikkelen vil presentere og drøfte tre aktuelle bøker som – så vidt jeg vet – ikke har vært omtalt i norske tidsskrift, og som har det til felles at de ser prestetjeneste og pastoral ledelse i et endringsperspektiv (Heywood 2011; Billings 2010; Wagner-Rau 2009). Slik sett markerer de et oppbrudd fra en tendens innen en del pastoralteologisk litteratur til ensidig å gå ”ad fontes” eller til og med være direkte kritisk til å orientere seg i forhold til samtiden (Peterson 1992).

Endring er et spørsmål med ledelsesmessig relevans. Der det ikke er endringer i farvannet omkring, og der ingen ser andre grunner til å endre kurs, er det neppe stor etterspørsel etter ledelse. Men jo større opplevelse av eller ønske om endring, og jo større forventning til at flere skal delta i endringsprosessene, desto sterkere settes ledelse på dagsorden.

Hvorvidt vår samtid er mer preget av endring enn tidligere tider, kan diskuteres. Det er imidlertid liten tvil om at prestetjeneste i dag utformes i en endret kontekst, og at måten den utøves på, er under press. Alle de tre bidragene har som mål å beskrive disse prosessene nærmere, vise hvordan de påvirker kirken og gi en visjon av hvordan prestetjeneste likevel kan utøves på en slik måte at den betyr noe i samfunnet.

David Heywood
Reimagining Ministry (2011)

Presentasjon

David Heywood er ordinert prest i Den anglikanske kirke og ansvarlig for pastoralteologi ved Ripon College, Cuddesdon. Bokens tittel røper et ønske om å tenke kirkelig tjeneste fra nytt av,

med utgangspunkt i de siste års utvikling i forståelsen av misjon som noe kirken ikke bare gjør, gjerne i land langt borte, men noe kirken er.

Bokens tese er at mens denne utviklingen har satt ekklesiologien i bevegelse, har pastoral-læren stått stille. Prestetjenesten er fanget i "det profesjonelle paradigmet", sier Heywood med henvisning til Anthony Russells bok *The Clerical Profession* (Russell 1980).

Det er noen gode grunner til å forstå preste-tjeneste som profesjon, mener Heywood: En profesjon vektlegger god utdanning og troverdig livsførsel. I kirkelig sammenheng medfører det at en vektlegger kvaliteten på f.eks. forkynnelse, gudstjeneste og sjelesorg. Svakheterne er imidlertid betydelige: Profesjonsmodellen har ikke fungert innenfor rammene av Den engelske kirke; prestene som profesjonsgruppe fikk aldri den posisjonen som f.eks. legene har.

For det andre er det et hovedpoeng for Heywood at et profesjonalisert presteskap medfører et marginalisert lekfolk.

Et tredje problem er at prestene er blitt en marginalisert gruppe i samfunnet. Det moderne skillet mellom jobb og hjem har gitt arbeid status som lønnet, offentlig, rasjonelt, teknisk – og stort sett befolket av menn, mens familiefæren er ulønnet, privatisert og tradisjonelt kvinnens domene. Prestens oppgaver befinner seg nettopp i hjemme- og fritidssfæren og fremstår derfor som "ikke-arbeid".

For det fjerde er samfunnet mer pluralistisk. Det er vanskelig å se at det finnes et samlende samfunnsoppdrag for preste-tjenesten slik det fortsatt er tilfelle for lærere, leger osv. Sekulariseringen og utdifferensieringen i det moderne samfunnet har medført at de tradisjonelle pastorale oppgavene er blitt overtatt av en lang rekke omsorgsyрker.

En femte innvending er at profesjonene generelt er i krise. Arkitektene er hardt kritisert; læreryrket har opplevd statusfall; pasientene møter ikke lenger leger med den samme respekten og lydheteren som tidligere.

Det er imidlertid vanskelig å bevege seg bort fra profesjonsmodellen, fordi den er blitt det dominerende og selvsagt paradigme vi forstår preste-tjenesten – og menigheten – med. Dette merkes ved at andre tjenester i kirken forstås

som leke og gjerne utformes i forhold til presten. Derfor er det nødvendig å foreslå et alternativt paradigme. Denne må, i motsetning til profesjonsmodellen, ha et teologisk rasjonale. Samtidig må den også gjøre rede for hvordan kirkens tjeneste er å forstå i samfunnet.

En slik modell må for det første være bygget omkring en oppdatert forståelse av kirken som misjonerende. For det andre må det være en modell for hele kirkens tjeneste og dermed være grunnleggende samhandlende. Disse to forutsetningene forklarer at Heywood i brorparten av det følgende ikke følger opp spørsmålet om profesjon direkte, men vil etablere det han ser på som en ny måte å forstå hele kirkens sendelse på.

Bokens fire kapitler har overskriftene misjon, Guds rike, kirken og tjeneste ("ministry"). Heywood peker på hvordan menigheter i økende grad inngår samarbeid med offentlige etater, organisasjoner og aktivistgrupper for å bidra til positiv endring for lokalsamfunn og individer. Han ser på mer dialogbaserte evangeliseringskurs og drøfter utviklingen av nye menighetsformer ("emerging churches") og fornyelse innen tradisjonelle menigheter. Disse trendene forteller om en endret forståelse av hva misjon grunnleggende sett er, skriver Heywood.

"Guds rike" forstås som Guds herredømme. Heywood utdyper dette gjennom tre begreper: Shalom, sabbath og "principalities and powers". Kirkens oppgave er å være et tegn på riket, men også å arbeide for å fremme det gjennom å tale sant, være en alternativ kultur ("opposite spirit"), lide og be. Ikke bare enkeltkristne er kalt til å ta del i denne åndelige kampen; den gjelder også menigheter og kirker som fellesskap.

Hva betyr dette for vår forståelse av kirkens vesen og oppdrag? Ifølge Heywood må kirken være formet av sin sendelse (men også av sin kontekst), og den må forstås som et lærende fellesskap. Tradisjonell ekklesiologi må omskrives: Definisjonen av kirken som et samlet fellesskap må balanseres med å se den som spredt utover. Kirken som institusjon må balanseres med kirken som misjonsbevegelse. Fokuset på indre styrings spørsmål må erstattes med det mer fundamentale spørsmålet etter hva

som er kirkens rolle i *missio dei*.

Heywood innser at en slik nyorientering er utfordrende. Dels er det en fare for at vekten på kirken som innfelt i, og preget av, lokalmiljøet medfører synkretisme mer enn kontekstualisering. Dels må en finne en fruktbar spenning mellom kirken som institusjon og bevegelse, der Heywood mener at bevegelser ikke skal erstatte kirkens institusjonelle preg, men være en fornyende kraft innenfor. Heywood er opptatt av at kirken skal fremstå som et motkulturelt *koinonia* som bl.a. forener mennesker på tvers av de skillelinjer som ligger i samfunnet, og brer gudsrikeverdier i samfunnet. Samtidig er Heywood realist og advarer mot en kirkelig idealisme som fortrenger at også kirken er preget av synd, og at kirkens viktigste vitnesbyrd er at vi er et fellesskap av tilgitte syndere samlet omkring nattverdbordet.

Kirken er et lærende fellesskap ikke bare fordi den alltid har hatt kateketiske aktiviteter, men først og fremst fordi det er en læringsdimensjon i alt den gjør. Kirken må være et ærlig reflekterende fellesskap, preget av lokal kontekst. Spørsmål om læring henger tett sammen med spørsmål om endring, og dermed nærmer Heywood seg bokens utgangspunkt: Spørsmålet om kirkelig ledelse og hvordan prestatjenesten skal forstås.

Når menigheten forstås som et lærende, reflekterende fellesskap, må forståelsen av ledelse endres radikalt. Prester kan ikke lenger gjøre tjeneste på vegne av menigheten, men må bidra til å utvikle et læringsmiljø der hele Guds folk kan skape mening innen praksisfellesskapet. Prestene må derfor legge til side autoriteten som ligger i egen ekspertise da denne umuliggjør en felles, likeverdig refleksjonsprosess. Prestens kompetanse er viktig, men må balanseres med den kunnskapen som fellesskapet har. Presten må være "folkets teolog", mer opptatt av å tjene enn å kontrollere prosessen.

Hva så med tjenestene i kirken? Heywood tar utgangspunkt i John Collins' nyfortolkning av begrepet "diakonia", som vektlegger sendelsen og autoriteten til avsenderen (Collins 1990; Clarke 2000). Å ha en tjeneste i kirken er dermed å ta del i Guds *missio*; den er ikke bare en

funksjon kirken *har*, men uttrykk for hva kirken *er*. Den gjelder heller ikke bare kirkelige yrker, men mennesker i alle slags profesjoner og stillinger.

Heywood mener like fullt at ordinert tjeneste er uunnværlig for kirken. Tradisjonelt har en diskutert om prestatjenesten er funksjonal eller personal, Heywood mener at den fremfor alt er "relasjonal". Gjennom ordinasjonen plasseres presten i en ny relasjon til menigheten; han/hun utøver ledelse, men ikke så mye som en oppgave i seg selv som gjennom den måten de øvrige oppgavene utøves på. Kirken må være ordnet for å kunne være mottakelig for Åndens impulser og være i misjon; den ordinerte tjeneste er til for å se *til* at kirken er "i orden". Av den grunn er Heywood opptatt av at presten fortsatt skal presidere ved nattverden, ikke som uttrykk for makt eller ekspertise, men fordi nattverden er innbegrepet av Guds misjon i og gjennom Kristi død og oppstandelse.

Guds misjon er kontekstuell og lokal. Dette stiller krav til den ordinerte om å gå inn i den lokale konteksten der han/hun gjør tjeneste, og fremhever viktigheten av et nært og likeverdig samarbeid mellom prest og lokale engasjerte. Flere steder i boken understreker Heywood at kirken – og prestatjenesten – skal være mindre preget av makt og mer av kjærlighet og tjenersinn.

Hvilke egenskaper skal en se etter hos den ordinerte? For det første må presten være en god lytter, ikke bare som sjelesørger, men ved å legge til side egne agendaer for å åpne seg for andres. For det andre ved å vise dømmekraft, gjennom evne til teologisk refleksjon som igjen gir perspektiver til å fortolke erfaring. For det tredje kreves det at presten er en god lærer.

Heywood understreker at hans modell krever "systematisk forandring på alle nivåer". I forhold til utdanningen av prester ønsker han sterkere vektlegging av refleksjon over praksis; akademiske kriterier kan ikke være førende; praksis må ha større plass i utdanningen, og presten må være i et livslangt læringsforhold.

Diskusjon

Heywoods bok fremstår som representant for en voksende litteratur innenfor det som gjerne

kalles et "misjonalt" paradigme (Van Gelder 2007). Boken vil uten tvil inspirere mange lesere i forhold til å se større og mer offensivt på kirkens sendelse; den er nyansert og anvender litteratur fra ulike faglige miljøer og teologiske retninger.

Jeg mener likevel det er grunn til å diskutere en rekke av forutsetningene og påstandene innenfor denne litteraturen generelt og hos Heywood spesielt. I denne omgang nøyer jeg meg med å drøfte hans kritikk av profesjonstenkningen og hans alternative modell.

Heywoods motforestillinger er av svært ulik karakter. Hans første poeng, at prestetjenesten som profesjon har hatt dårlige kår i England, kan vanskelig være et argument i seg selv. En kunne snudd det: Prestetjenestens krise er et symptom på for *svak* profesjonstenkning. At presten oppfattes som tilhørende hjemme- og fritidssfæren, er en interessant påstand, men det er vanskelig å se at dette korrelerer med graden av profesjonstilknytning.

Hva med profesjonenes manglende tillit i samfunnet? Profesjonene hadde sin storhetstid frem til 1960-tallet, men kom så under press (Molander and Terum 2008; Schön 1983). Kritikerne hevdet bl.a. at profesjonenes monopol og *ethos* var tildekkende retorikk for en privilegert klasse med sterk selvjustis, og de stilte spørsmålsteget ved profesjonenes kompetanse i en tid med økt teknisk utvikling og samfunnsmessig kompleksitet.

Denne kritikken er fortsatt aktuell, i Norge senest i forbindelse med psykiatrimiljøets rolle i rettssaken mot Anders B. Brevik. Profesjonsforskeren Eliot Freidson mener at presset har fått en ekstra omdreining gjennom to dominerende styringslogikker som i dag utfordrer profesjonenes selvstendighet, nemlig byråkrati og marked (Freidson 2001). For Freidson er dette imidlertid et argument for en styrking av det han ser som en helt nødvendig *tredje logikk* dersom samfunnet skal ivareta sine grunnleggende verdier, nemlig profesjonenes rett til selvstendig utøvelse av faglig skjønn og forpliktelse på sin profesjons samfunnsoppdrag og *ethos*.

Når Heywood forbilledlig nok er opptatt av kirken som aktør i samfunnet, mener jeg at

Freidsons analyse er relevant utover prestetjenestens utforming i snever forstand. Ved å videreutvikle sine profesjoner kan kirken bidra til å sikre verdifulle rom for tillitsfulle relasjoner, ofte for mennesker i utsatte livssituasjoner. På denne bakgrunn kan det heller ikke være en alvorlig innvending at prestetjenesten mangler et klart samfunnsoppdrag i en sekulær stat: Dels kan en argumentere for at dette kravet mykes opp i et senmoderne samfunn; dels står et kirkesamfunn fritt til å utforme sine tjenester som profesjoner.

Hva med Heywoods hovedargument? Bidrar en forståelse av prestetjenesten som profesjon til en marginalisering av lekfolk? Det tradisjonelle bildet av profesjonen er fagmannen som inngår som den aktive og kompetente i relasjon til en passiv og trengende pasient/klient. Også prester befinner seg regelmessig i slike relasjoner, med de kravene som da stilles til profesjonsmoral og klokt skjønn. Likevel er relasjonen mellom prest og menighet opplagt langt mer variert; prester forholder seg til fellesskap like mye som til individer og i samhandlende og likeverdige relasjoner til mennesker som vil bidra. Da er det selvsagt ødeleggende om profesjonsrollen impliserer en form for ekspertise som umyndiggjør og passiviserer lekfolket. Dette er et opplagt poeng hos Heywood, og han er da heller ikke den første som påpeker det (Nordhaug 2003).

Spørsmålet er imidlertid om dette er et argument for å avvikle eller for å oppdatere profesjonsmodellen. Her synes jeg Heywood for raskt konkluderer med avvikling.

For det første må en spørre etter empirisk belegg. Heywoods argumentasjon er gjennomgående anekdotisk, og jeg synes han burde holdt det mer åpent på hvilken måte en prest kan bidra til å aktivere eller passivere menigheten han/hun inngår i. Særlig når det generelle utdanningsnivået i samfunnet stiger, er det vanskelig å tro at en faglig sterk og profesjonsbevisst prest i seg selv skremmer folk til taushet.

Dette er videre et spørsmål om hvordan Heywood egentlig forstår sin egen "profesjonsmodell". For det første tenderer han mot å sette et negativt ladet bilde av profesjonene "as is" opp mot et idealistisk preget bilde av sitt alter-

nativ. For det andre lener han seg tungt til Russells bok, noe som er greit i analysen av den historiske utviklingen, men et problem i forhold til å forstå hva profesjoner er i dag, tretti år etter at den kom ut. En er f.eks. i dag mindre opptatt av de klassiske profesjonskjennetegnene eller å skille mellom sterke og svake profesjoner, og mange forskere har forlatt ideen om en definert kunnskapsbase som den profesjonelle kan forvalte bare med enkelte oppdaterende påfyll år om annet (Molander and Terum 2008). Profesjonene er i tillegg preget av utviklingen i sine egne fag, og innen teologien har det over bred front vært en overgang til en mer dialogisk og kontekstuell måte å forstå faget på, noe som får betydning for hva slags profesjonsideal som er mulig for prestetjenesten.

Jeg deler Heywoods vektlegging av praktisk teologi som refleksjon i og over praksis, og presteutdanning som praksisnær. Men jeg er skeptisk til at den nødvendige spenningen mellom menighet og academia som to ulike praksisfellesskap kollapser, og at presteutdanning ensidig skal foregå på kirkens premisser. Det er vanskelig å se at dette utvikler prester med hermeneutisk kompetanse og med evne til å artikulere teologi i samspillet mellom tekster, tradisjon og samtid. Dermed tror jeg også at en slik utvikling vil begrense mer enn den vil gi rom for fornyende endringsprosesser i kirken.

Jeg mener altså at profesjonsmodellen har et større potensial enn Heywood oppfatter. Samtidig er jeg enig i at en må se kritisk på den, og at det er sider ved prestetjenesten som ikke fanges opp i standard profesjonsteori. Dette gjelder særlig spørsmålet om pastoral ledelse; jfr. mine påpekninger over om at presten forholder seg til fellesskap og inngår i komplekse relasjoner og et mangfold av situasjoner og rom. Det er her det blir nødvendig å supplere med en forståelse av ledelsesdimensjonene i preste-tjenesten. Dels gjelder dette presten som bidrar til å fastholde menigheten i dens samling og sendelse (Saxegaard 2009) gjennom sin tjeneste med Ord og sakrament. Dels gjelder det presten som religiøs leder i et pluralistisk samfunn (Døving and Thorbjørnsrud 2012).

Tradisjonelt har dette aspektet vært lite vekt-

lagt i profesjonsteorien. Bakgrunnen har vært et nokså stabilt bilde av den profesjonelle i samfunnet, der han/hun forholder seg til sitt oppdrag og ethos og til sin klient. I en tid preget av endring og press tror jeg det blir nødvendig å fokusere mer på virksomhetsansvar og endringsberedskap. En ser da også at ledelse kommer inn som et tema for flere profesjoner, ikke minst med den økte interessen for lærernes klasseromsledelse, legenes medisinske ledelse osv. Dette kan selvsagt leses som et forsøk på å beholde makt og innflytelse, men etter min mening kan en vektlegging av profesjonens ledelsesdimensjoner motsatt bety en åpning i forhold til å forstå seg selv som innfelt i et nett av ulike relasjoner, med ansvar for hvordan disse fungerer, og for hva virksomheten produserer.

Heywood ser prestetjenesten som en form for lokalt tilsyn som skal bidra til at menighet og troende er sendt. Jeg er enig i at dette er en side ved prestetjenesten. Spørsmålet er imidlertid om dette skal spilles ut mot at presten fortsatt også gjør tjeneste i menigheten og slik sett på vegne av menigheten. Jeg vil argumentere for at prestens profesjonalitet er faglig fundert i teologiske studier og knyttet til konkrete oppgaver. Ensidig å forstå prestetjenesten relasjonelt kan på den ene side bli for svakt i den pressede situasjon mange prester opplever, der det blir opp til den enkelte å utforme rollen, reflektere over egen profesjonsmoral og kunnskapsutvikling osv. På den annen side kan rollen bli utflytende og krevende å forholde seg til for andre ansatte og involverte, en utfordring som ikke blir mindre når spørsmål om makt avfeies med henvisning til kristent tjenersinn.

Alan Billings *Making God Possible: The task of ordained ministry present and future* (2010)

Presentasjon

I likhet med Heywood er Alan Billings prest i Den anglikanske kirke, med bakgrunn fra flere akademiske institusjoner og seminarer. Også for Billings er det nødvendig å tenke nytt om prestetjenesten; bokens opplegg er imidlertid nokså annerledes.

For det første tar han først og fremst utgangspunkt i de samfunnsendringer som påvirker og betinger prestens arbeid: "[The book] takes the view that ministerial practice is shaped as much by changes in society and culture as it is by theology (though that is not always acknowledged by the Church)." I tillegg er han mer historisk og empirisk orientert enn Heywood.

Billings mener at prestetjenesten i lang tid har befunnet seg i en dyp krise. Dels peker han på trender som sekularisering, individualisering, pluralisme og nyateisme. Dels fremhever han endringer i relasjonen mellom stat og kirke/religion, fremvekst av velferdsstat og brudd med tradisjonelle verdier.

Samtidig har det skjedd endringer i Den anglikanske kirkes selvforståelse og organisering. Billings skildrer den markerte overgangen fra å være samfunnets eneste religion til å bli en denominasjon blant flere, endringer i ekklesiologisk selvforståelse og tendensen til å forstå kirken som samtalepartner og ressurs for søkende mennesker.

Hva betyr disse endringene for forståelsen av kirkens tjeneste og for den særskilte tjeneste? Billings belyser dette ved å analysere fire pastorale modeller: "The parson", "the (evangelical) minister", "the (catholic) priest" og "the social activist".

Opplegget minner dermed litt om Manfred Josuttis' tre typer: Vitnet, hjelperen og veilederen inn i hellighetssonen (Josuttis 1996; Akerø 1999). Billings' fire typer er i mindre grad knyttet til ulike epoker, men representerer ulike miljøer innenfor en mangfoldig anglikansk kirke.

Den første modellen kan oversettes med landsbypresten eller folkekirkepresten og går tilbake til Georg Herbert og hans *The Country Parson*. Denne klassikeren i engelsk pastoralteologi ble utgitt i 1652, 19 år etter Herberts død. Idealet er den inkluderende presten som forholder seg til alle mennesker i soknet og er en offentlig skikkelse. I et førmoderne samfunn var presten involvert i en lang rekke samfunnsoppgaver, inkludert skole og helse. Billings påpeker at modellen kom i en krise med modernitetens sekularisering og fremvoksende velferdsstat. Aller mest kritisk er han imidlertid til at kirken

var for langsom til å respondere på disse endringene. Den fremsto i sak etter sak som en konservativ kraft, uten interesse eller evne til å kommunisere i forhold til de sakene som i størst grad opptok folk.

Billings ser flere styrker ved modellen: Den forholder seg til soknet mer enn til "foreningen"; den gjør kirken til en viktig bidragsyter i kritiske situasjoner, og den gjør at det fortsatt er relativt høy oppslutning om kirkelige handlinger. Samtidig peker Billings på de radikalt endrede forutsetningene for en slik måte å tenke kirke på, og han ser en fare i at kirken ved krampaktig å fastholde den risikerer å spre ressursene for tynt utover (Lewis-Anthony 2009). Han ser to strategiske alternativer: Enten å finne kreative måter å videreutvikle kirken som åpen og inkluderende, eller å bryte med denne rollen og innta en mer distinkt og profetisk posisjon. Billings mener at det siste alternativet er en illusjon, og at det i praksis vil innebære å kutte båndene til samfunnet. Han ser like fullt at dette er en sannsynlig utgang, ikke minst fordi en økende andel av prestene rekrutteres fra voksende evangelikale miljøer.

Dermed er vi over på den andre modellen, den evangelikale. Billings ser nærmere på hva som ligger bak denne merkelappen, historisk og aktuelt, med vekt på det tvetydige forhold til opplysningstiden, betydningen av omvendelse, Bibelens autoritet og de troendes prestedømme.

En styrke ved modellen er at den – til tross for at den gjerne presenterer seg som motkulturell – fremstår som godt tilpasset samtidens markedsøkonomi, emosjonskultur og positive tro på menneskelig utvikling (Hvorvidt dette egentlig er en styrke, kan vel diskuteres). Selv om en finner autoritære evangelikale kirker, vil de fleste vektlegge demokratiske verdier og medlemmers deltakelse og samhandling. Mange evangelikale kristne opplever at kirken gir dem myndighet ("empowerment"), bl.a. gjennom å få brukt sine nådegaver i ulike tjenester. Presteidealet er å være en varm og tilgjengelig person. Ikke minst har de evangelikale kirkene en tiltrekningskraft gjennom sang og musikk.

Mange av disse styrkene er imidlertid også svakheter, mener Billings. Vekten på erfaringer

av omvendelse og nytt liv kan bli en belastning. Det er en tendens til at evangelikale prester og miljøer blir utålmodige med andre retninger i samme kirkesamfunn og heller søker relasjoner til likesinnede i andre kirker. En skepsis til akademia gjør at intellektuelt interesserte mennesker over tid kan kjenne seg hjemløse. En tradisjonell holdning til moralske spørsmål, ikke minst knyttet til kjønnsroller og samliv, fremmedgjør også mange. Sammenfattende uttrykker Billings bekymring for at menigheten som inkluderende fellesskap med base i soknet skal bli erstattet av en mer eksklusiv foreningsmodell. På den annen side mener han at kirken som helhet må la seg inspirere av det evangelikale idealet om grundig forkynnelse og undervisning, og han etterlyser i realiteten en anglikansk trosopplæringsreform.

Billings presenterer så det anglokatoiske presteidealet fra starten i 1830-årene, gjennom storhetstiden på 1920-tallet og til det han omtaler som et sammenbrudd ved overgangen til vårt årtusen. Viktige elementer i modellen er å vektlegge kirken som universell og katolsk mer enn som statsinstitusjon, preste-tjenestens ontologi og åndelige autoritet, menneskers frelse og nattverden. Kanskje viktigst for bevegelsens gjennomslagskraft var det pastorale idealet som handlet om total overgivelse, sterk solidaritet med soknet og engasjement for hele mennesket – ikke minst fattige og glemte.

Billings forteller om mange fascinerende, troverdige – og sære – prester innen denne retningen, men skildrer også nedgangen idet samfunnet endres med økt mobilitet, økt rikdom og færre kirkemedlemmer. Det som særlig ødela bevegelsen, var imidlertid indre strider, aller verst diskusjonen om kvinnelige prester. Billings regner nå dette miljøet som "in terminal decline". Han fremhever at vi fortsatt har noe å lære av at prestens oppgave er å frelse sjeler og hjelpe mennesker til å leve hellige liv, sakramentalt forankret i det kristne fellesskapet. Dette er en side ved preste-tjenesten som er glemt av alt for mange, mener han. Det er imidlertid store problemer knyttet til en forståelse av presten som isolert ikke bare fra menigheten, men også fra kolleger, og ikke minst til en patriarkalsk og kvinnefiendtlig ideologi og praksis.

Den siste modellen er dels den sterkt politisk engasjerte, dels den terapeutiske presten. Billings har selv en fortid i den førstnevnte gruppen og var bl.a. sentral i utarbeidelsen av *Faith in the City*, utgitt i 1985 i opposisjon mot Thatcher og nyliberalismen. Han ser på modellen som en motreaksjon mot prestens reduserte sosiale funksjon i og med en voksende velferdsstat.

Det er imidlertid tydelig at han har beveget seg bort fra dette som pastoral hovedmodell. Selv om det er verdifullt at prester inngår i lokalsamfunnet og bringer dets bekymringer i kontakt med gudstjenesten, bør kirken holde seg til det som er dens særegne oppdrag, evangelieforkynnelsen. En del prester innen denne retningen er lite fortrolige med det åndelige preget ved tjenesten og overser den forvandlende og frigjørende kraften i evangeliet selv. Han argumenterer mot at kirken forlater et bibelsk språk om rettferdighet til fordel for et moderne begrep som "social justice".

Så langt de fire modellene. Hva er Billings' egen posisjon? I bokens siste kapittel fremhever han to anliggender. For det første at en må forstå og forholde seg aktivt til fremveksten av sekulær humanisme. For det andre at en må minne kirken om hvor motstandsdyktig prestens rolle i samfunnet er, ikke minst ved de muligheter for preste-tjeneste som finnes i den folkekirkelige kontakt.

På denne bakgrunn gir Billings en todelt prioritering for preste-tjeneste i dag: 1. Vekt på undervisning, å bidra til kirkens og samfunnets kollektive hukommelse, gi impulser til intellektuell refleksjon om troen og til tolkning av erfaringer. 2. Folkekirkepresten i oppdatert utgave bør være den foretrukne modellen, ved å være til stede som prest i lokalsamfunnet, i dialog med aktuelle impulser og kontakter. Når det gjelder spørsmålet om presteutdanning mener Billings at en må konsentrere denne. Han lander mer konservativt enn Heywood ved å prioritere studiet som intellektuell trening, men han vil forskyve vekten fra de tradisjonelle historiske disiplinene til spørsmål om hvordan kristendom kan tolkes i dag.

Diskusjon

Jeg synes det er en styrke at Billings orienterer seg så vidt historisk og empirisk. Drøftingen av de fire modellene er stort sett nyansert, samtidig som han er tydelig i sin vurdering av dem. Også for en norsk leser gir modellene og diskusjonene mening. Boken er full av kloke påpekninger, f.eks. når han innledningsvis etterlyser flere eksterne blikk på prest og preste-tjeneste. Majoriteten av pastoralteologisk litte-ratur er jo skrevet av prester for prester – så også Billings' bok (og denne artikkelen, selv om lesere med annen bakgrunn er hjertelig vel-komnel!).

Teksten faller imidlertid sammen i det avslut-tende kapitlet, dels på grunn av form: Når en først presenterer fire typer, blir det et anti-klimaks når forfatteren ikke presenterer sin egen, og nærmest bare i en bisetning røper at han holder en knapp på den første. Men jeg synes heller ikke at kapitlet klarer å etablere et gjennomarbeidet og friskt utkast. At det er akkurat sekulær humanisme som er kirkens desiderte hovedutfordring, kunne godt vært begrunnet bedre. Vekten på undervisning er lett å forstå og følger naturlig av bokens argument, men tilnærmingen til læring fremstår som noe gammeldags og kognitivt preget.

Jeg synes bokens tittel er god og spennende; mange prester vil kjenne seg igjen i at tjenesten er på sitt mest interessante når vi bidrar til å "gjøre Gud mulig", lokalisere Gud gjennom de praksisene vi leder, i møte med et stort spenn av livserfaringer. Det er et perspektiv som holder sammen klassisk teologisk dannelse med pasto-ral praksis, sakramentsforvaltning og sjelesorg, tradisjon og nyformulering. Jeg synes imidlertid ikke at Billings nyttiggjør seg dette potensialet i fremstillingen.

Kanskje burde han koblet det implisitte pro-grammet i tittelen med å se på preste-tjenesten i et ledelsesperspektiv? – ledelse ikke forstått som et tillegg eller som en separat aktivitet, heller ikke ved å bringe inn managementlitteratur el. Men, for det første, ved å hente opp noen av de aspekter ved ledelse som jeg allerede har antydnet at gjelder preste-tjenesten: Et virksomhetsansvar som retter seg både innover og utover, bidrag til å tolke og skape mening, et aktivt forhold til

endringer og et ansvar for resultater ("accounta-bility") osv. For det andre ved å lete etter en sam-lende og tolkende (mer enn forenklende) modell som kan holde de ulike elementene sammen. Det er publisert en lang rekke modeller som på ulik måte, og på ulike nivåer, bidrar til en slik sammenheng. Noen innen ledelsesteori (Mintz-berg 2004), andre innen pastoralteologi (Saxe-gaard 2009; Croft 1999), andre innen teamteori (Sjøvold 2006). Ingen av disse er absolutte, og ulike modeller kan anvendes side om side, men de gir hjelp til å fortolke til dels svært ulike gjøremål innenfor en meningsfull helhet og klargjør hva som kreves for at noe skal være kvalifisert preste-tjeneste. Jeg tror at Billings med fordel kunne formulert en slik modell, gjerne med utgangspunkt i *Making God possible* som et samlende, tolkende element for utøvelse av preste-tjeneste i dag.

Ulrike Wagner-Rau *Auf der Schwelle: Das Pfarramt im Prozess kirchlichen Wandels* (2009)

Presentasjon

Ulrike Wagner-Rau er professor i praktisk teo-logi ved Universitetet i Marburg. Boken skiller seg altså ut fra de to foregående ved å være tysk, forfattet av en kvinne og av en som arbeider ved et universitet.

Tittelen viser imidlertid sammenheng til de to andre bøkene: "På terskelen" er en hoved-metafor som Wagner-Rau utnytter på flere måter. For det første handler den om de mange endringene som påvirker preste-tjenesten på alle plan. For det andre angir den et program for hvordan presten bør forstå sin tjeneste, altså et enhetlig perspektiv á la det jeg etterlyste hos Billings. Wagner-Rau ønsker å skjerpe profilen til preste-tjeneste i den aktuelle endrings-situasjon. Hovedtesen er bevisst paradoksal: På den ene side må prestene innstille seg på at tjenesten vil møte en lang rekke begrensninger av materiell, personalmessig og åndelig art. På den annen side må en i en tid preget av sterkere pluralisme nettopp utfordre og overskride begrensningene.

Wagner-Rau tar ansats i tre sentrale frem-stillinger innen tyskspråklig pastoralteologi:

Mannfred Josuttis' vekt på prestens som åndelig menneske (som hun skriver har hatt enormt gjennomslag blant tyske prester, kanskje ikke så ulikt kurs om åndelig veiledning blant norske), Isolde Karles ideal om prestedtjenesten som klassisk profesjon og pastoralpsykologen Michael Klessmanns vekt på prestedtjenesten som blir til i relasjon og dialog. Forfatteren tar med seg inn-siktene fra alle disse tre, men uten å slutte seg til dem.

Forfatterens beskriver situasjonen for religion og kirke i Tyskland på en måte som minner om Billings' beskrivelse og det vi kjenner fra norsk virkelighet. Hun er imidlertid mer konkret: Hun drøfter utviklingen i medlemmers holdninger til kirken med bakgrunn i de medlemsundersøkelser som ELKD gjennomfører, og hun ser på kirkens økonomiske situasjon som de siste år har medført betydelige sparetiltak. Kirken står i en kombinert finans-, struktur- og traderingskrise. Også i beskrivelsen av prestens situasjon er Wagner-Rau tett på empiriske undersøkelser. Viktige elementer er dels erfaringene med å arbeide under høyt trykk men med lite struktur, dels å finne ut av spenningen mellom at en opplever at tjenesten strekkes ut over stadig større områder og flere oppgaver og samtidig har behov for å konsentrere den for å sikre kvaliteten.

I et påfølgende kapittel løfter Wagner-Rau blikket og ser på endringer på makronivå: Med henvisning til Richard Sennet omtaler hun nykapitalismens krav til menneskers fleksibilitet, og hun drøfter trenden mot økt religiøsitet og minkende kirketilhørighet. Et lengre avsnitt er viet situasjonen i kirken, med vekt på forskjellen mellom land- og bymenigheter, ulike måter å forstå soknet på og ikke minst en grundig refleksjon om organisatoriske endringer i kirken. Mens f.eks. Heywoods bok preges av stor endringsglede, går Wagner-Rau tettere på sorgen, frustrasjonen og sinnet som gjerne følger med endringsprosesser, og hun skriver om prestens krevende dobbelrolle som den som både må bidra til gjennomføringen av, og samtidig er offer for, nedskjæringer.

Hva betyr det for kirken at mange menigheter, særlig i tidligere Øst-Tyskland, har svært få medlemmer? Her ønsker Wagner-Rau økt rea-

lisme for ikke å forstrekke seg. Kirken kan ikke late som om den med dagens organisasjon rekker over alle, men den må ha en kultur for åpenhet som gjør at den kommuniserer på tvers av grensene. Dette stiller imidlertid store krav til hermeneutisk og kommunikativ kompetanse – altså dyktige prester blant annet. Wagner-Rau skriver ærlig om hvordan gjentatt dårlig oppmøte ved gudstjenester og menighetsfellesskap for øvrig medfører tap av selvtillit og offentlig anseelse. Samtidig understreker hun at nettopp disse små fellesskapene har stor betydning for et langt større flertall: Når store grupper oppsøker kirkerommet i forbindelse med en krisesituasjon for å få trøst og være sammen, da er det en forutsetning at dette rommet er preget av kontinuerlig bruk som sted for gudstjenestefeiring.

Hva så med misjon? Wagner-Rau skildrer den samme utviklingen i retning av et endret misjonsbegrep som Heywood gjør, og refererer den omfattende debatten som har vært om dette i Tyskland. Hun diskuterer grensene mellom ekte dialog og misjon og spør om det egentlig er så tjenlig å si at alt kirken gjør, er misjon. Kanskje er det ryddigere å nettopp skille ut visse aktiviteter som misjon, andre som diakonale osv?

I de to avsluttende kapitlene går Wagner-Rau videre til å gi sin pastoralteologiske skisse. Først ved å utvide bildet med presten på terskelen til å se på prestedtjenesten som øvelse i, og utøvelse av, gjestfrihet. Dette utvikler hun i flere retninger: Gjestfrihet handler både om å ta imot og å oppsøke mennesker, om ekte dialog og dermed om villighet til å la den fremmede prege oss. Det kristne fellesskapet er ikke bare noe som består, men også noe som hele tiden *oppstår!*

Det siste kapitlet gir momenter til hva kvalifisert prestedtjeneste må være i dag, bl.a. et offentlig, formidlende, innbydende, åndelig – og *ledende* – embete. Fra første side forutsetter Wagner-Rau at presten er en viktig "lederpersonlighet" i menigheten, uten at hun så drøfter prestens plass i forhold til struktur og arbeidsgiverlinje. Vekten ligger på presten som teolog, tolk og talsperson med en ansvarsfull rolle i krevende endringsprosesser.

I det avsluttende avsnittet om presten som leder presiserer Wagner-Rau at presten må samhandle med mange ulike ledere i kirken, men at det stilles berettigede forventninger til at presten "innholdsmessig og kommunikativt kan strukturere de krisemessige forandringene". Det kan godt tenkes at prestene bør avlastes for noen av de administrative og forvaltningsmessige oppgavene som de har nå, men dette vil ikke forandre prestens sentrale lederrolle i møte med de endringene som kommer.

Hva vil det si å være leder "på terskelen"? Wagner-Rau trekker frem betydningen av å kunne tre til side for å få overblikk og ro. Det være seg i veiledning eller ved å prioritere tid til å be. Bønnens dynamikk handler om å tre utover seg selv og egne, indre forviklinger og åpne seg for et helbredende møte med den som møter oss utenfra som en levende "andre". Dette går utover vanlig profesjonell rasjonalitet og åpner for en åndelig forståelse av ledelse.

Diskusjon

Etter å ha lest flere bøker innenfor angloamerikansk pastoralteologi må det sies at denne representerer et kvalitativt sprang. Det er særlig to grunner til det: Den forholder seg til en pågående akademisk samtale og et pastoralteologisk miljø, noe som gjør at faget tar form som en forskningsbasert disiplin. Wagner-Rau nøyser seg ikke med eklektisk å velge ut de referanser som passer hennes posisjon, men presenterer ulike posisjoner og drøfter disse. Dette gjelder ikke minst når hun presenterer empiri om medlemmers og befolkningens holdninger til religiøse spørsmål, eller når hun referer debatter om ulike spørsmål.

Samtidig er boken praksisnær og kontekstuell. Det er åpenbart at Wagner-Rau tilhører ett bestemt kirkesamfunn, men jeg vil tro at veldig mange av utviklingstrekkene og strategiene hun drøfter, har bred relevans.

Jeg synes også det er vellykket å balansere en realistisk omgang med grensene med en djerv vilje til å overskride dem, og at grunnmetaforen med terskelen fungerer godt. Samtidig som det ikke alltid er like lett å se hvordan en lokal prest i praksis skal kunne etterleve idealet.

Wagner-Rau er tydelig på at en må sondre

mellom grunnplanet i kirken på den ene siden og et sentralt ledelsesnivå på den annen. Selv om begge arbeider innenfor den samme institusjonen, vil de ha ulike interesser og funksjoner. Dette er en dimensjon som stort sett er fraværende hos Heywood og Billings. Imidlertid kunne Wagner-Rau koblet på den vitenskapelige teologien som et tredje felt, spesielt fordi hun så tydelig representerer dette selv. Det er også litt rart at hun skriver så lite om presteutdanning, selv om vektleggingen av prestenes hermeneutiske og kommunikative kompetanse gir signaler.

Fremstillingen er fortettet, og mitt referat yter ikke en rik tekst rettferdighet. Samtidig er det alltid ting en savner. Jeg er bl.a. forundret over at hun ikke gir medialiseringen i samfunnet og av religionen mer omtale. Videre er det litt pussig at hun bruker stor plass på å drøfte forholdet mellom by og land, men knapt har refleksjoner om ulike generasjoners forhold til kirken.

Jeg synes det er befriende at Wagner-Rau er ærlig og rett på sak i forhold til smertepunkter ved det å tilhøre en kirke som opplever nedgangstider og krevende omstillinger. Det er f.eks. ingen tvil om at hun ser verdiene i folkekirke og soknemenighet, men vi slipper romantiserende talemåter. Samtidig kan en spørre om bruken av empiri kan gi fremstillingen et visst depressoivt preg. Som forskningsbidrag er det selvsagt helt i orden, men Wagner-Raus ambisjon går opplagt utover dette; hun har skrevet en bok som vil bidra til klok og kvalifisert presteuteneste. Da nytter det ikke å forsømme empirien som fremkommer gjennom kvantitativ forskning. Men det kunne hende at det fantes noen fortellinger, f.eks. i mer kvalitative bidrag, som ikke tier om det tunge, men som kanskje også gir noen fortellinger om den dype gleden ved å være en rimelig trofast, nærværende og våken prest selv i en vanskelig tid.

Litteratur

- Akerø, Hans Arne. 1999. "Veileder i hellighetssonen: En presentasjon av M. Josuttis pastoralteologi." I *Kirken, lekfolket og presteskapet*, edited by Marit Halvorsen Hougnsæs. Oslo: KA.
- Billings, Alan. 2010. *Making God possible: The task of ordained ministry present and future*. London: SPCK.
- Clarke, Andrew D. 2000. *Serve the community of the church:*

- Christians as leaders and ministers, First-century Christians in the Graeco-Roman world.* Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans Pub.
- Collins, John N. 1990. *Diakonia: Re-interpreting the ancient sources.* New York: Oxford University Press.
- Croft, Steven. 1999. *Ministry in Three Dimensions: Ordination and Leadership in The Local Church.* London: : Darton, Longman and Todd.
- Døving, Cora Alexa, and Berit Thorbjørnsrud. 2012. *Religiøse ledere: Makt og avmakt i norske trossamfunn.* Oslo: Universitetsforl.
- Freidson, Eliot. 2001. *Professionalism: The third logic.* Chicago: University of Chicago Press.
- Heywood, David. 2011. *Reimagining ministry.* London: SCM Press.
- Josuttis, Manfred. 1996. *Die Einführung in das Leben: Pastoraltheologie zwischen Phänomenologie und Spiritualität.* Gütersloh: Chr. Kaiser.
- Lewis-Anthony, Justin. 2009. *If you meet George Herbert on the road - kill him: Radically rethinking priestly ministry.* London ; New York: Mowbray.
- Mintzberg, Henry. 2004. "Å jobbe som leder: Myter og fakta " In *Perspektiver på ledelse.* , edited by Øyvind L. Martinsen (red). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Molander, Anders, and Lars Inge Terum. 2008. *Profesjonsstudier.* Oslo: Universitetsforl.
- Nordhaug, Halvor. 2003. "Menighetens prest: Bidrag til en pastoralteologi for menighetsbygging." *Halvårsskrift for praktisk teologi* no. 20 (1):10–21.
- Peterson, Eugene H. 1992. *Five smooth stones for pastoral work.* Grand Rapids, Mich.: W.B. Eerdmans.
- Russell, Anthony. 1980. *The clerical profession.* London: SPCK.
- Saxegaard, Fredrik. 2009. "Presten som symboliserende, strategisk og samhandlende leder : en modell for sokneprestens lederskap i folkekirken." *Halvårsskrift for praktisk teologi* no. 26 (2).
- Schön, Donald A. 1983. *The reflective practitioner: How professionals think in action.* New York: Basic Books.
- Sjøvold, Endre. 2006. *Teamet: Utvikling, effektivitet og endring i grupper.* Oslo: Universitetsforl.
- Van Gelder, Craig. 2007. *The ministry of the missional church: A community led by the Spirit.* Grand Rapids, MI: Baker Books.
- Wagner-Rau, Ulrike. 2009. *Auf der Schwelle: Das Pfarramt im Prozess kirchlichen Wandels.* Stuttgart: Kohlhammer.